

Seksuaali- oikeudet koulussa — checklist

KAMOMILLA ILMONEN, ELINA KORHONEN
& MIILA HALONEN

Väestöliitto

SEKSUAALIOIKEUDET ON TÄRKEÄ HUOMIOIDA KOULUYMPÄRISTÖSSÄ. Tämä tarkistuslista tukee seksuaalioikeuksien toteutumisen arvioimista ja oikeuksien edistämistä koulussa. Koulun fyysisen ympäristön, toimintakulttuurin, opetusmateriaalin, opetuksen ja kouluterveydenhuollon arviointi seksuaalioikeuksien näkökulmasta mahdollistaa kouluympäristön muuttamisen seksuaalioikeudet huomioivaksi.

TARKISTA TOTEUTUVATKO SEURAAVAT KOULUSSASI:

Koulun fyysinen ympäristö

- WC-TILAT.** Koulussa on erillisiä wc-tiloja tytöille ja pojille sekä unisex-essoja. Osa vessoista on yksittäisiä, jotta vessassa on mahdollista käydä omassa rauhassa. Vessoja on riittävästi, eikä niihin tarvitse jonottaa. Useimmat vessat ovat esteettömiä.
- PUKUKOPIT.** Transnuoret käyttävät liikuntatuntia varten sitä pukukoppia, jota itse haluavat. Mikäli liikuntatunnit on jaettu sukupuolen mukaisiin ryhmiin, niin transnuoret saavat myös osallistua siihen liikuntaryhmään, johon itse haluavat.
- SUIHKUT.** Suihkut ovat suihkukoppimaiset, jotta jokainen saa peseytyä rauhassa.
- ESILLÄ OLEVA MATERIAALI.** Kouluympäristössä esillä oleva materiaali (esimerkiksi seinäjulisteet) ei ole seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä loukkaavaa tai syrjivää. Sekä materiaalin kuvasto että tekstisisältö huomioi seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden.

Koulun toimintakulttuuri

- KÄYTETTY KIELI.** Termit ja käsitteet, joita kouluhenkilökunta käyttää, eivät ole vähemmistöjä loukkaavia tai syrjiviä. Esimerkiksi vanhahtavia termejä kuten transu, transseksuaali ja sukupuolitauti ei käytetä, vaan korvataan ne termeillä transvestiitti, transihminen ja seksitauti. Sukupuolen vaihtamisen sijaan puhutaan sukupuolen korjaamisesta.
- HETERONORMATIIVISUUDEN KUMOAMINEN.** Opiskelijoiden seksuaalisesta suuntautumisesta ei tehdä oletuksia. Tyttöjen ei oleteta automaattisesti seurustelevan vain poikien kanssa ja toisin päin. Tyttö-/poikakaveri-sanojen sijaan puhutaan seurustelukumppaneista, rakkaista tai ihastuksista, jolloin kaikki kokevat asian koskevan myös heitä.
- SUKUPUOLISTEREOTYPIOIDEN VÄLTÄMINEN.** Nuorista ei tehdä oletuksia tai yleistyksiä heidän sukupuolensa perusteella. Nuoria ei myöskään kohdella eri tavoin sukupuolen perusteella. Esimerkiksi tietynlaisista käytöstä luokassa ei hyväksytä, koska ”pojat on poikia”. Opiskelijoiden koulumenestystä ei arvioida eri sukupuolilla eri kriteerein. Esimerkiksi tytön menestyksen ei nähdä johtuvan ”tunnollisuudesta” ja pojan taas ”lahjakkuudesta”.
- SEKSUAALISELTA HÄIRINNÄLTÄ SUOJAAMINEN.** Nuoret ovat suojassa seksuaaliselta häirinnältä. Häirintään, kuten pepulle läpsimiseen, rintojen puristeluun ja sylissä istumiseen puututaan heti. Häirintää ei nähdä nuorisokulttuuriin kuuluvana piirteenä, vaan se nähdään seksuaalioikeuksia loukkaavana tuomittavana käytöksenä. Koulussa on myös nollatoleranssi

homottelulle, huorittelulle ja muulle seksuaalisuuteen ja sukupuoliin liittyvälle sanalliselle häirinnälle. Koulu on nuorelle turvallinen ympäristö.

□ **SEKSUAALISUUDEN HÄPÄISYLTÄ SUOJAAMINEN.** Nuorta ei häpäistä seksuaalisuuteen liittyvillä asioilla. Seksuaalisuuteen liittyviä asioita ei kommentoida julkisesti eikä seksuaalisuudesta tehdä ”huonoa” tai ”väärä” asiaa. Esimerkiksi jos nuori pukeutuu paljastavasti ja opettaja haluaa puuttua asiaan, niin asiasta keskustellaan kahden kesken, ei muiden edessä.

□ **PARIEN HELLYYDEN OSOITUKSET.** Parien hellyyden osoitukset sallitaan kouluympäristössä. Mikäli hellyys on kuitenkin todella intiimiä, siihen puututaan. Muiden nuorten ei tarvitse katsella toisten intiimejä hetkiä. Puuttuminen tarkoittaa hellyyden osoitusten rajaamista niin, että kerrotaan, mikä olisi hellyyden osoituksille parempi yksityinen paikka. Ammattilaisen tehtävä on ohjeistaa nuoria siitä missä, milloin ja miten omaa seksuaalisuutta voi ilmaista niin, ettei se loukkaa muiden oikeuksia.

□ **KOULUN JA VANHEMPIEN VÄLINEN KOMMUNIKAATIO.** Koulun henkilökunnan ja vanhempien välillä on toimiva keskusteluyhteys seksuaalisuuteen ja sukupuoliin liittyvistä koulun toimintatavoista. Vanhempainilloissa kerrotaan avoimesti koulun arvoista ja perustellaan seksuaalikasvatuksen tärkeyttä.

□ **SEKSUAALISUUS JA SUKUPUOLI YKSITYISASIANA.** Seksuaalisuus ja sukupuoli nähdään yksityisasiaina, eikä omista seksuaalisuuteen ja sukupuoliin liittyvistä asioista tarvitse kertoa toisille. Esimerkiksi omaa sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista ei tarvitse määritellä. Yksityisyys koskee nuorten lisäksi myös opettajia. Omaa seksuaalista suuntautumista ja/tai sukupuoli-identiteettiä saa kuitenkin tuoda esille, mikäli itse haluaa.

Opetusmateriaalit

□ **INKLUSIIVISUUS.** Opetusmateriaali on inklusiivista. Tämä tarkoittaa sitä, että mahdollisimman moni nuori löytää itsensä opetusmateriaalista. Opetusmateriaali käsittelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä monipuolisesti: niin homo-, bi-, pan- ja aseksuaalisuutta, aromantiikkaa kuin trans- ja intersukupuolisuutta. Mikäli käytössä oleva oppikirja ei käsittele tai sisällä kaikkien seksuaali- ja sukupuoli-identiteettejä, niin opettaja tuo oppitunnille tarvittavaa lisämateriaalia.

□ **HUOMIOI TODELLISUUDEN MONINAISUUDEN.** Opetusmateriaalien esittelemä maailma pohjautuu reaaliin maailmaan eli siihen todellisuuteen, jossa nuoret elävät. Materiaalien kuvasto huomioi todellisuuden moninaisuuden, jolloin yhdenkään nuoren ei tarvitse tuntea olevansa vääränlainen. Materiaaleissa on esimerkiksi erilaisia perheitä kuten erovanhempia, homosiä, transäitejä ja sateenkaariperheitä.

Opetus

□ **SEKSUAALIKASVATUS ON LAADUKASTA JA KOKONAISVALTAISTA.** Laadukas ja kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus perustuu puolueettomaan, moniarvoiseen ja helposti saatavilla olevaan tietoon seksuaalisuudesta. Seksuaalikasvatuksella pyritään antamaan tietoa muun

muassa ihmissuhteista, kiintymyksestä, seksuaalisuuden kehittämisestä, sukupuolirooleista, seksuaali-identiteeteistä ja lisääntymisterveydestä.

□ **OPETTAJA ON REFLEKSIIVINEN JA TIEDOSTAVA.** Opettaja on etukäteen pohtinut omaa arvopohjaansa ja opettaessaan jatkuvasti reflektoi sitä, miten hän puhuu. Esimerkiksi heteronormatiivisuus tunkeutuu käytettyyn kieleen usein huomaamatta, joten inklusiivinen kielenkäyttö vaatii jatkuvaa työskentelyä itsensä kanssa. Vaikkapa käsitykset siitä, millainen on hyvä tyttö tai poika ja että sukupuolia on kaksi, ovat tiukkaan juurtuneita arkipuheeseen.

□ **SEKSUAALIKASVATUS EI OLE SUKUPUOLITTUNUTTA.** Seksuaalisuudesta puhutaan samalla tavoin eri sukupuolille. Esimerkiksi jos osa seksuaalikasvatusta annetaan erikseen tyttö- ja poikaryhmille, niin molemmille ryhmille on yhtä lailla painotettava niin oikeutta seksuaaliseen nautintoon kuin vastuuta raskauden ehkäisystä.

□ **SEKSUAALISUUS NÄHDÄÄN POSITIIVISENA ASIANA.** Opettajat näkevät seksuaalisuuden hyvänä ja iloisena asiana. Seksuaalisuutta käsitellään positiivisten asioiden, kuten seksuaalisen mielihyvän ja seksuaalioikeuksien kautta, eikä pelkästään uhkakuvien ja riskien kannalta.

□ **SEKSUAALIKASVATUS ON NUORISOLÄHTÖISTÄ.** Seksuaalikasvatuksessa tiedostetaan nuorten toiveet ja lähestytään seksuaalikasvatusta sitä kautta. Ehkäisy- ja valistustieto sovitetaan nuorten maailmaan, ja aiheita käsitellään kiinnostavasti. Nuoret ovat toivoneet esimerkiksi tunnekasvatusta sekä kumppanin löytämiseen ja seurusteluun liittyvien kysymysten käsittelyä osana seksuaalikasvatusta.

□ **MEDIAKASVATUS.** Seksuaalikasvatuksen osana on mediakasvatusta. Nuoret oppivat omista rajoistaan ja siitä mitä kannattaa jakaa sosiaalisessa mediassa. He oppivat arvioimaan kriittisesti tietoa, jota he seksuaalisuuteen liittyen kohtaavat mediassa.

□ **AMMATTIKASVATTAJAN ROOLI SEKSUAALIKASVATUKSESSA.** Jokaisella koulun henkilökunnasta on kokonaisvaltainen ymmärrys seksuaalisesta kehityksestä. Henkilökunta myös ymmärtää ammattikasvattajan roolin seksuaalikasvatuksessa. Opettajat esimerkiksi eivät kerro omista seksikokemuksistaan ollakseen nuorten silmissä arvostettuja. Nuorilla on turvallinen ympäristö, jossa aikuiset ovat ammattimaisia, tietyiltä osin ennalta-arvattavia ja näin myös turvallisia.

Kouluterveydenhuolto

□ **SEKSUAALINEUVONTA.** Terveystenhoitajalta saa seksuaalineuvontaa, joka täydentää nuoren oppitunneilla saamia tietoja. Nuoret oppivat eri tavoin, eikä kaikille oppitunti ole paras oppimisympäristö. Isoista ja tärkeistä seksuaalisuuteen liittyvistä asioista voi keskustella terveydenhoitajan, lääkärin tai koulupsykologin kanssa kahden kesken.

□ **EHKÄISYNEUVONTA.** Terveystenhoitajalta ja lääkäriltä saa halutessaan konkreettista tietoa siitä miten suojella itseään taudeilta ja raskaudelta.

□ **EHKÄISYVÄLINEET.** Terveystenhoitajalta ja lääkäriltä saa halutessaan ilmaisia ehkäisyvälineitä, niin kondomeja kuin ehkäisytabletteja.